

Helgeshøj-området 4

TAK 2010 Bygherrerapport om en arkæologisk udgravning foretaget forud for Aller-koncernens frasalg af et areal ved Helgeshøj Allé 36, Tåstrup

Af Lotte Reedtz Sparrevohn, Kroppedal Museum

En arkæologisk udgravning

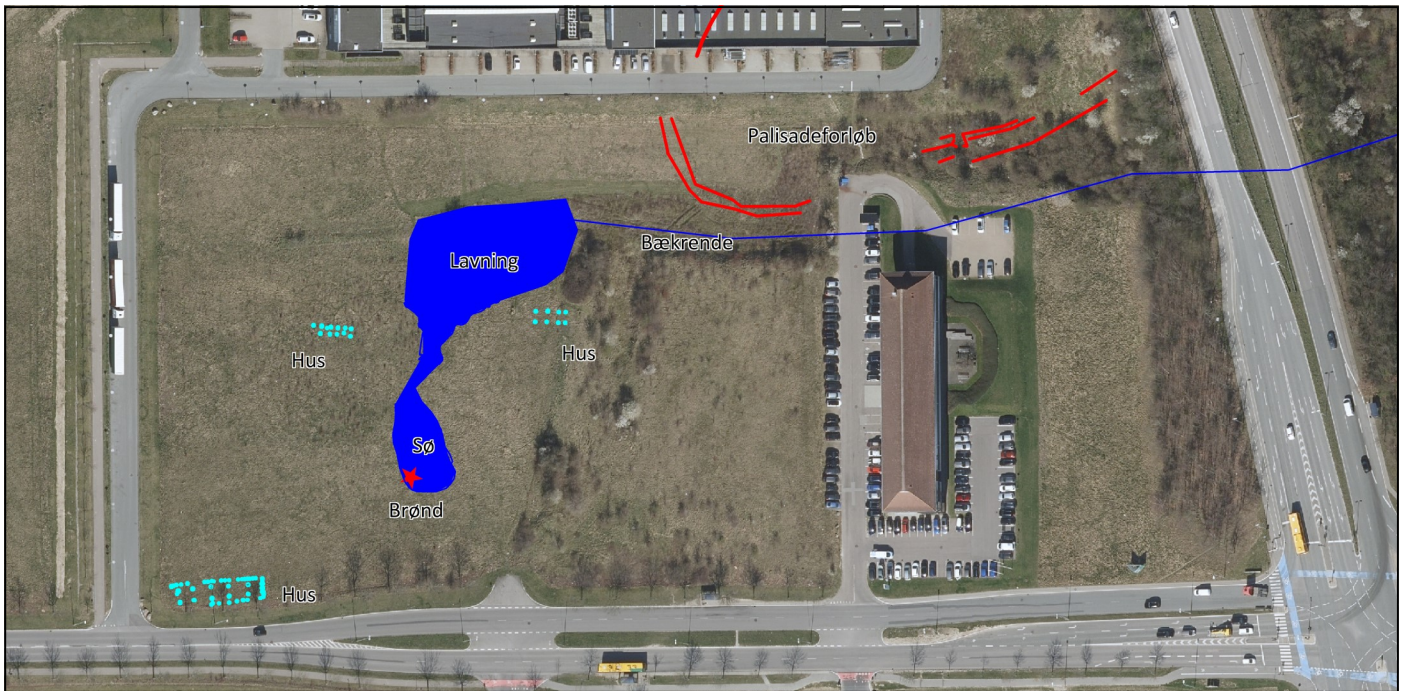
I forbindelse med frasalg og byggemodning på matrikel 9d, Høje-Taastrup By, Høje-Taastrup, foretog Kroppedal Museum en arkæologisk udgravning. Projektområdet omfatter et areal syd for adressen Helgeshøj Allé 36, afgrænset af Hveen Boulevard og Helgeshøj Allé. Det samlede projektområde var på ca. 40.000 m², og dette blev prøvegravet i år 2020. På baggrund af prøvegravningen kunne der udpeges fire områder på ca. 7.000 m² med velbevarede, jordfaste fortidsminder beskyttet af museumsloven, som skulle udgraves inden byggemodning.

Topografisk kort over området. Den udgravede matrikel er markeret med en stjerne. Vest for matriklen ligger gravhøjen Helgeshøj.

Udgravningerne fandt sted i 2021 og blev foretaget af Kroppedal Museum.

Udgravningerne fik journalnummeret TAK 2010 og blev navngivet Helgeshøj-området 4 efter den nærliggende gravhøj Helgeshøj. Der er foretaget mange udgravninger i området ved Helgeshøj og dette var den fjerde i nyere tid.

Oversigt over fortidsminderne på et ortofoto fra 2019.

Udgravningerne bragte væsentlige fortidsminder fra yngre stenalder og jernalder for dagen.

Der blev fundet flere palisaderækker fra et helt unikt palisadeanlæg fra tiden omkring år 2900 – 2600 f. Kr., som der tidligere er blevet udgravet dele af.

Desuden fandtes en nu udtørret sø med mange kasserede flinteredskaber og dyreknogeter, som viser at området var beboet allerede flere århundreder før palisadeanlægget blev opført.

Derudover fandtes tre treskibede langhuse fra jernalder og en velbevaret brønd med brøndkasse og en træstige.

År f./e. Kristus

2000

Historisk tid

1000

Vikingetid

Jernalder
500 f. Kr.-850 e. Kr.

0

- Treskibede huse og brønd

1000

Bronzealder
1800-500 f. Kr.

2000

Bondestenalder
4000-1800 f. Kr.

3000

- Palisadeanlæg
- Udtørret sø med fund

4000

Udgravning og fredning

Ved en typisk arkæologisk udgravning er formålet at dokumentere fortidsminderne så omhyggeligt som overhovedet muligt, og i den proces ødelægges arkæologerne faktisk det de udgraver. Man kan kalde det en kontrolleret ødelæggelse, sat i værk for at undgå at fortidsminderne bliver ødelagt ved et uheld under et anlægsarbejde, uden forudgående registrering. I særlige tilfælde laves der aftaler om

at bevare fortidsminderne på stedet, altså at frede dem, og så må der hverken bygges eller foretages arkæologiske udgravninger.

Bygherre inddrog Kroppedal Museum i planerne for området i god tid før salget, så arkæologerne havde god tid til at afslutte udgravningerne.

Fortidsminderne blev udgravet, og ingen blev fredet.

Flækkeblok. Fra denne type blokke kunne man afslå lange, lige flækker, velegnede til fremstilling af flækkepile.

Fund fra palisadens tid.

Hel flækkepil fra en jordbunke. Ved en udgravning i 2016 af dele af palisaden ved Holbækmotorvejen fandtes over 160 lignende pile. Ved den aktuelle udgravning blot fire.

Udgravningens resultater

Da den indledende prøvegravning var afsluttet, og museet havde konstateret, at der var væsentlige, jordfaste fortidsminder på arealet bad Aller-koncernen i september 2020 Kroppedal Museum om at gennemføre egentlige udgravninger med henblik på, at arealet kunne frigives til byggemodning. Udgravningerne fandt sted henover sommeren 2021 og i august kunne museet frigive arealet. Det var ikke en overraskelse, at der fandtes væsentlige fortidsminder, for området er et arkæologisk interesseområde, og det er udpeget til et kulturarvsareal af national betydning. Det er sket på baggrund af tidligere fund i området. I årene 1999-2000

og igen i 2016 udgravedes dele af et sjældent palisadeanlæg, og der var sandsynlighed for at dette palisadeanlæg fortsatte ind på det aktuelle område. Det viste sig at holde stik og de arkæologiske resultater var over al forventning, bl.a. fandt arkæologerne palisadens sydlige afgrænsning.

¹⁴C-dateringer af palisaden viser at den er fra tiden omkring 2900-2600 f. Kr., som er midt i bondestenalderen.

En søgegrøft fra prøvegravningen i 2020.

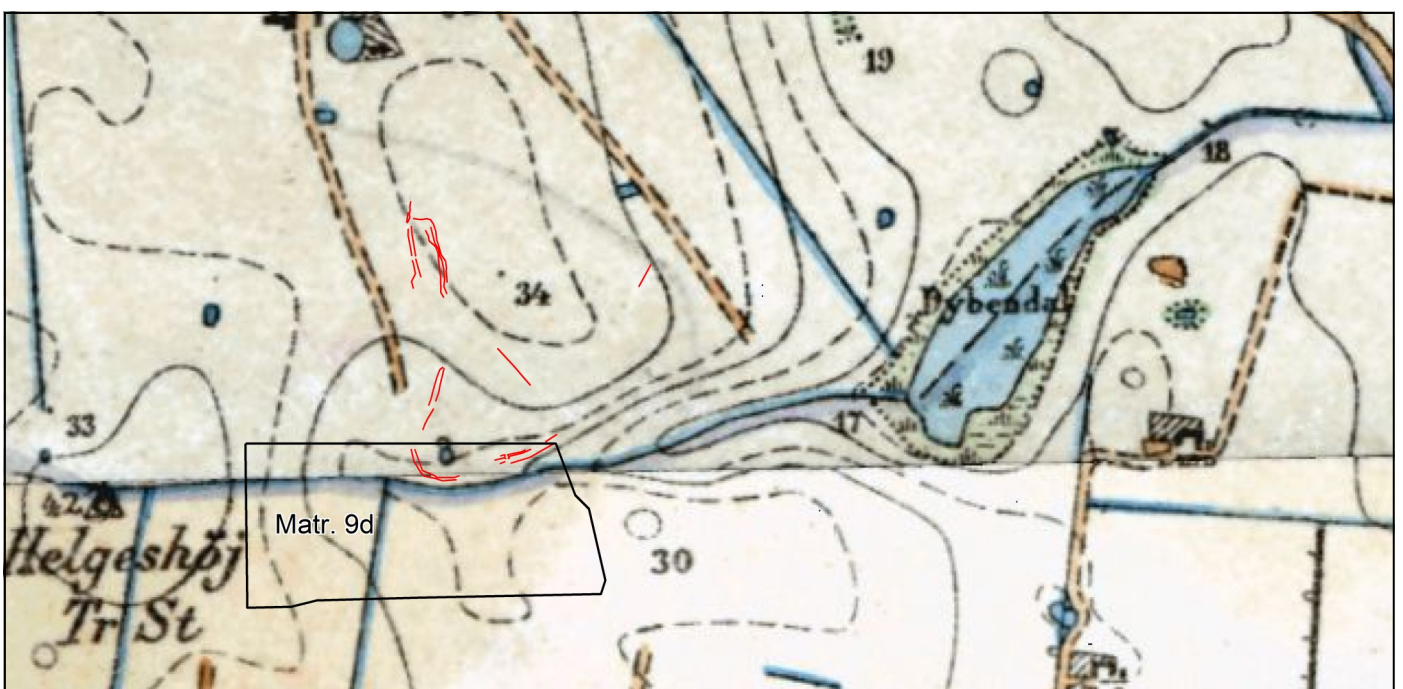
Fortidsminderne tegnede sig som farveforskelle i jorden, kaldet fyldskifter. Alle fyldskifter bliver opmålt med højpræcisions GPS-udstyr.

Palisadens åbning.

Et unikt palisadeanlæg

Palisaden har sandsynligvis indhegnet et meget stort område, muligvis hele det bakkedrag, der mod øst afsluttes af Dybendalsøen. Bakkedraget er i dag næsten forsvundet, da det blev gravet væk i forbindelse med anlæggelsen af Holbækmotorvejen og Hveen Boulevard. Desværre skete det i en tid, hvor arkæologer ikke automatisk blev inddraget i byggesager - og fik lejlighed til at foretage undersøgelser - så i dag ved vi intet om, hvad der har befundet sig på toppen af bakkedraget. Hvis palisaden har gået hele vejen rundt om bakkedraget, kan det have indhegnet et meget stort areal på 9 hektar. Ved den aktuelle udgravning fandtes tre parallelle palisadeforløb, der ser ud til at være anlagt samtidig.

På et ældre kort er markeret de kendte palisaderækker. Til højre Dybendalsøen. Til venstre gravhøjen Helgeshøj.

Palisadeforløbene var forskellige. Det første bestod af en gravet grøft, hvor der har været sat tætstillede stolper. Det næste bestod af en bredere grøft, som der muligvis også har været rejst stolper i, men det ved vi ikke med sikkerhed. Yderst var en dyb og bred grøft, der har været så stor som en voldgrav. Ét sted var der en gennemgående åbning, der er dannet ved at stolpepalisaden slår et knæk på begge sider af åbningen og der er et afbrud i grøfterne. Ved åbningen har der været sat en kort væg i begge sider, så der har været en passage på ca. 1,80 meter. Hver af de korte vægge har bestået af fire stolper, og de har været kraftigere end stolpepalisaden. Man kan forestille sig, at der har været en låge eller en dør mellem de to vægge.

De forhistoriske stolpehuller, gruber og grøfter udgraves i profil og alle profiler bliver tegnet i målestoksforhold 1:20.

Den korte væg ved åbningen i palisaden. I profilet ses aftrykket af fire stolper.

Krig eller kult?

Vi må gå ud fra, at palisaden ved Helgeshøj har været en samlingsplads for folk fra et større område. Der har været brug for mange mennesker til at bygge den, og den har kunne rumme mange mennesker. Det ser dog ikke ud til, at man har boet permanent inden for palisaden, for der var ikke spor efter huse fra samme tid som palisaden. Derimod kan vi se, at der har foregået kultiske handlinger og ritualer med ødelæggelse af genstande. Fra de foregående udgravninger ved vi, at der i nogle palisaderækker blev nedlagt små portioner af brændte

dyreknoget, i andre en hel økse eller en pilespid. Ved denne udgravning fandtes et lerkar nedsat ved en stolpe i træpalisaden. Også fund af brændte flintredskaber vidner om mulige rituelle handlinger, hvor redskaberne er blevet ødelagt med vilje.

Palisaden må også have haft en mere jordnær funktion. Det har ikke blot været et sted, hvor man udøvede sin tro og religion. Tidligere havde man en teori om, at lignende palisadeanlæg kunne være kvægfolde. Umiddelbart forekommer det ude af proportioner med sådan et stort, kraftigt anlæg udelukkende til husdyr, men det kan jo tænkes, at man byggede en ekstra kraftig indhegning, fordi kvæget var meget vigtigt. Palisaden forekommer umiddelbart også at være alt for stor til at være et egentlig forsvarsværk, det må have krævet mange, mange mand at befæste den, og beliggenheden på en bakketop virker ikke så velvalgt. På den anden side lå der en masse pilespidser nær palisadens portåbning, som blev udgravet i år 2016, og det ligner unægtelig spor efter ufred og kamp. Den dybe, brede voldgrav, efterfulgt af en grøft, efterfulgt af en tæt stolpepalisade tyder også på et forsvarsværk.

Der er åbenlyst mange ubesvarede spørgsmål, og derfor er hver eneste udgravning af lignende palisader vigtig, så vi kan få nye spor til en fortolkning af de gådefulde bygningsværker.

I et stolpehul i palisaden stod et lerkar.

Illustration af ritual med brændte flintøkser. Tegning Sune Elskær ©.

En brydningstid

Palisaden blev opført i en kulturel brydningstid. Sjælland var på det tidspunkt befolket af dem vi kalder tragtæggerfolket. Det var et udpræget bondesamfund med vægt på agerbrug og husdyr, og med meget stærke traditioner, der kun langsomt ændrede sig. I århundrederne omkring 3.300 f. Kr. byggedes i tusindvis af storstensgrave, hvor de døde blev gravlagt i de følgende mange hundreder år. På samme tidspunkt opførtes også store samlingspladser, der var centrum for gådefulde ritualer om død og genfødsel. Men fra midten af den yngre stenalder, omkring 2.900 f. Kr. bliver det østlige af Sjælland påvirket af kulturelle strømninger udefra. Fra nordøst bredte den såkaldt grubekeramiske kultur sig til egnene omkring Kattegat og det sydlige Sverige. Det var en kultur med stærke jæger-fanger-traditioner; bopladserne lå langs kysterne, og havets ressourcer spillede en stor rolle i dagligdagen. En af denne kulturs tydeligste kendetegn er flintpilespidser med skafttunge, kaldet grubekeramiske pilespidser, præcis den piletype, der fandtes ved portåbningen på Helgeshøj-palisaden.

Pilespidser fundet ved udgravning af en portåbning i palisadeanlægget i år 2016.

Palisadeanlæg som det ved Helgeshøj kendes fra det østlige Danmark og Sydsverige. Der er mange lighedspunkter mellem dem, om end ikke to palisadeanlæg er ens og der meget store forskelle i deres størrelse og layout. Typisk indhegner palisaderne meget store områder, op til flere hektar, og består ofte af flere parallelle palisaderækker. De blev kun anvendt i en kort periode, og endte med at blive revet ned, eller brændt af. Flere steder er der blevet afbrændt flintøkser, i en eller anden rituel sammenhæng. Der kan være mange åbninger, og kortere forløb af palisader, der ikke umiddelbart giver mening. Tilbygninger til palisaderækkerne, stolpecirkler, og gruber med særegne fund er andre karakteristika. Vi ved stadig forsvindende lidt om, hvor mange palisader, der blev bygget, og om der var nogle steder, der blev bygget flere end andre. Og vores muligheder for at finde ud af, hvorfor de blev bygget, og af hvem, er stadig begrænsede. Heldigvis har udgravningen af den unikke palisade ved Helgeshøj givet os væsentlig ny viden om bondestenalderens palisader, og i sidste ende viden til at forstå datidens samfund.

Årtusinders bosættelse

Palisaden blev bygget i et område der i århundrederne før også husede mennesker. Syd for palisaden, og på den sydligste del af det aktuelle område har ligget en lille sø, der er blevet afvandet mod nord i en øst-vestgående bæk, der i dag er lagt i et cementrør midt på arealet.

Søen har kun været godt en meter eller to dyb og burde måske rettere kaldes et vandhul. På bunden af søen lå affald fra bopladserne. Der var mange flintafslag og fragmenter af flintredskaber, bl.a. slebne økser. Det flintredskab, der blev fundet flest af var flintskrabere, som blev brugt til bearbejdning af træ og skind. Desuden fandtes mange ødelagte lerkar, hvoraf flere har været fint dekoreret.

Efter palisadens ophør, og igennem resten af oldtiden er der fortsat spor efter mennesker i området.

Det var nødvendigt med en gravemaskine til at få gennemgravet den udtørrede sø så det var muligt at se, hvor dyb den engang havde været.

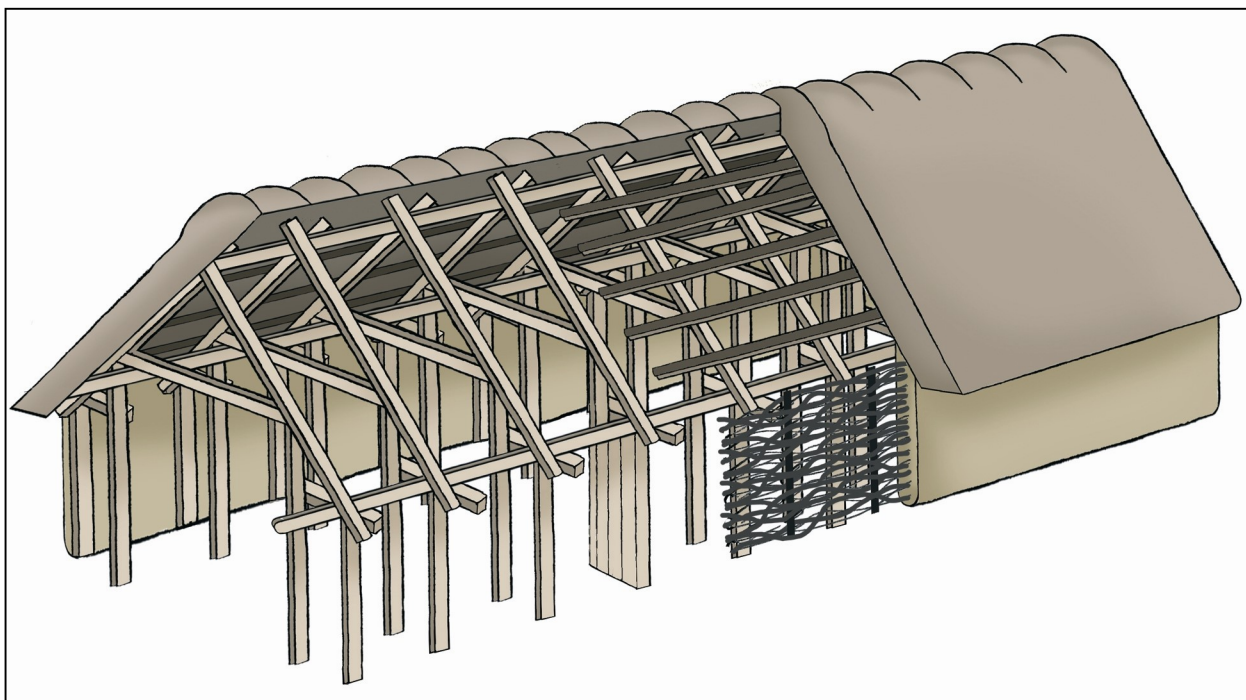
Treskibede langhuse

På udgravningen blev der også fundet spor af tre treskibede langhuse fra jernalder. Husene har formentlig ikke ligget på stedet på samme tid i jernalderen, der har været tale om enkeltliggende bondgårde. Det har været et udmærket sted af bo, med adgang til god landbrugsjord og engområder til husdyrene. Det bedst bevarede af husene har været

meget stort, over 26,5 meter langt og op til 6,5 meter bredt, mere end 170 m² under samme tag. Taget blev båret af 10 (fem par) kraftige stolper i midten af huset og væggen bestod af enkeltvis nedgravede stolper, der enten har været tætnet med lerklining eller har været konstrueret som en bulvæg.

Det store jernalderhus er markeret med stokke, hvor de tagbærende stolper i huset har stået. De små røde pinde er sat i husets vægstolper. Nedenfor ses en skitse af et treskibet hus fra jernalder.

Brønden

Midt i den overgroede sø stødte arkæologerne overraskende på en nedgravet brønd. Den kan ikke dateres direkte, men den må være anlagt på et tidspunkt, hvor søen var groet til, og derfor er den nok samtidig med et af jernalderhusene. Brønden var meget velbevaret med en vidjeflettet brøndkasse og en stige i form af en træstamme med udhuggede trin. Den var 140 cm i diameter og bevaret i godt en halv meters dybde. Bunden var foret med et mindst 10 cm tykt lag af blåler. Det er ikke sikkert det har været en drikkevandsbrønd. Den kan være blevet brugt i forbindelse med en arbejdsproces. Brøndkassen bestod af opretstående stager, hvorom der var flettet vidjer. Resterne af stigen stod i den ene side af brønden. Brønden blev tømt og stigen, samt et par vidjer blev hjemtaget. De ligger for tiden i vandbad på museet.

Brønden er halvvejs udgravet og den vidjeflettede brøndkasse er kommet frem.

Brøndstigen – en træstamme med udhuggede trin er blevet bragt til museet.

Udgravningsfakta

Udgravningen fandt sted i to omgange. Først foretoges en prøvegravning, hvor der med en gravemaskine trækkes søgegrøfter over arealet. På den måde kan evt. fortidsminder afgrænses. Dermed kunne arkæologerne udpege fire områder med væsentlige fortidsminder til egentlig udgravning.

Undersøgelserne fandt sted mellem den 8. og 17. september 2020, og igen mellem den 28. april og den 5. juli 2021.

I udgravningerne deltog ansvarlig arkæolog, museumsinspektør Lotte Reedtz Sparrevohn, museumsinspektør, arkæolog Susan Pallesen og museumsassistent Joan Olsen fra Kroppedal Museum, og i dele af undersøgelsen også museumsinspektør, arkæolog Julie Ring og museumsinspektør, arkæolog Bo Jensen fra Kroppedal Museum. Desuden deltog cand. mag. arkæolog Ditte Kroner Gaarde, BA arkæolog Daniel Teilmann Olesen og cand. mag. arkæolog Dan Rasmus Winther.

Gravemaskinen, med 2 meter bred rabatskovl, blev kørt af entreprenør Arne Madsen, eget firma.

Bo Low Kildeager og Lars Nissen afsøgte gentagne gange jordbunkerne for flintredskaber.

Alle foto: Kroppedal Museum.

Udgravningen er godt i gang.